

СИЛАБУС
навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ: УКРАЇНА І СВІТ»

Навчально-методичний посібник для аспірантів

спеціальності	01 Освіта
рівня вищої освіти	третього (доктор філософії)
форми здобуття освіти	денної, заочної

Київ
Видавничий центр КНЛУ
2020

УДК 37.01(091)

Силабус навчальної дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ»: навч.-метод. посіб. для аспірантів спеціальності 01 Освіта / Уклад: Волярська О. С. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2020, 29 с.

У навчально-методичному посібнику викладено основний зміст лекційних і семінарсько-практичних занять з історії педагогічних ідей в Україні і світі, подано перелік тем модульної контрольної роботи відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації освітнього процесу. До кожної теми пропонуються практичні завдання різного рівня складності, зокрема для самостійного опрацювання, список рекомендованої літератури. Викладено вимоги до заліку, критерії оцінювання знань, умінь аспірантів.

Укладач: **Матвієнко Ольга Василівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри психології, педагогіки і фізичного виховання КНЛУ.

Рецензенти: **Аніщенко О. В.**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу андрагогіки Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Волярська Олена Станіславівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки і туризму КНЛУ.

©Матвієнко О.В., 2020

Видавничий центр КНЛУ, 2020

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» належить до переліку дисциплін вільного вибору аспіранта. У системі гуманітарної підготовки майбутніх фахівців відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю 01 Освіта для третього (доктор філософії) рівня вищої освіти дисципліна покликана сприяти розвитку у аспірантів розуміння необхідності звертання до історичного досвіду в різних галузях наукового знання, системи наукових знань про розвиток освітніх систем зарубіжних країн і України, уміти визначати їх теоретико-методологічні, організаційні та дидактичні засади, окреслювати можливості використання світових педагогічних ідей для удосконалення та розвитку системи освіти в цілому й професійної підготовки філологів і педагогів в Україні.

Передумовою для вивчення навчальної дисципліни є опанування курсів «Філософія», «Педагогіка», «Порівняльна педагогіка», знання теоретичних основ філософії, осмислення на цій основі основних етапів розвитку педагогіки як науки, методів історико-педагогічних досліджень, внеску видатних педагогів минулого (як вітчизняних, так і світових) в педагогічну науку, освіту та культуру, історії розвитку української національної освіти, національної педагогічної думки, основних тенденцій сучасної педагогіки.

У свою чергу, опанування зазначених вище дисциплін і курсу «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» є основою для вивчення курсу «Тенденції реформування вищої освіти в Україні і зарубіжжі».

Призначення навчальної дисципліни. Дисципліна «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» зорієнтована на особистісний і науково-педагогічний досвід аспіранта, його індивідуальні запити; є гнучкою за змістом; відповідає андрагогічним принципам навчання; забезпечує засвоєння аспірантами системи педагогічних знань, основних понять з кожної теми, навичок з використання отриманих знань у повсякденній практичній педагогічній діяльності.

У результаті вивчення дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» аспіранти повинні вміти: використовувати в професійній діяльності знання про історичний педагогічний досвід країн світу та України; робити історико-культурний порівняльний аналіз педагогічних поглядів та педагогічних течій; систематизувати і класифікувати історико-педагогічні знання, давати об'єктивну оцінку педагогічним поглядам і явищам, аналізувати, співставляти теоретичні погляди, процеси та явища педагогічної практики, бачити та оцінювати тенденції їх розвитку; оволодівати навичками ефективної самостійної роботи з першоджерелами, науковою історико-педагогічною літературою.

Мета і завдання вивчення дисципліни. Мета вивчення навчальної дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» полягає у формуванні в аспірантів умінь і навичок узагальнювати, порівнювати зарубіжний і вітчизняний досвід з історичного розвитку освіти; у вихованні професійних і особистісних якостей аспіранта, необхідних для здійснення науково-дослідної та викладацької діяльності в умовах українського й світового освітнього простору.

У процесі засвоєння навчальної дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» у аспірантів формуються як загальні так і фахові компетентності.

Загальні компетентності:

- здатність до осмислення філософсько-світоглядних засад, сучасних тенденцій, напрямків і закономірностей розвитку вітчизняної науки в умовах глобалізації й інтернаціоналізації;

- здатність до наукового пізнання, застосування здобутих знань у практичній діяльності на засадах загальної та спеціальної методології;

- здатність ініціювати, організовувати та проводити комплексні теоретичні та експериментальні дослідження в галузі науково-дослідницької та інноваційної діяльності, які приводять до отримання нових знань;

- здатність використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології у процесі спілкування, обміні інформацією, зборі, аналізі, обробці, інтерпретації даних та представленні результатів дослідження;

- здатність до публічного представлення і захисту наукових результатів, публічного виступу на вітчизняних та міжнародних наукових форумах, конференціях і семінарах;

- здатність працювати в міжнародному науковому просторі, розробляти та управляти науковими проектами;

- здатність ефективно і толерантно працювати в команді, самостійно та автономно; ставитися критично до власних наукових досягнень і досягнень інших дослідників; усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

Фахові компетентності:

- здатність самостійно розробляти та запроваджувати методологію педагогічного дослідження, яка базується на результатах наукових досліджень, міжнародних стандартах та рекомендаціях;

- здатність до удосконалення педагогічної майстерності, педагогічної техніки, професійних вмінь майбутніх учених, викладачів вищої школи; оцінювання наукових проектів в галузі освіти.

Характеристика і зміст навчальної дисципліни. Дисципліна «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» викладається у II семестрі та розкривається у одному організаційному модулі і двох змістових модулях.

У першому модулі дається уявлення про історію зарубіжної школи і педагогіки: розглянуто основні теорії походження виховання у світі; історично обґрунтовано етапи зародження педагогічної думки в державах Стародавнього Світу; проаналізовано розвиток школи, виховання і педагогічних ідей у середньовічній Європі, в епоху Відродження та Реформації; розглянута педагогічна система Яна Амоса Коменського; надано оцінку педагогічним ідеям у Європі XVII — XVIII ст., у зарубіжних країнах у XIX ст.; приділено увагу ідеям реформаторської педагогіки зарубіжних країн у кінці XIX — XX ст.

У другому модулі розглядаються педагогічні ідеї української школи і педагогіки: визначено особливості виховання і педагогічної думки Київської Русі; проаналізовано виникнення й розвиток письма у східних слов'ян; акцентовано увагу на розвитку шкільництва в Галицько-Волинській державі;

обґрунтовано розвиток педагогічних ідей в Україні у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст.; з'ясована специфіку розвитку освіти на Правобережній та Західній Україні, на територіях підросійської України, на західноукраїнських землях; узагальнено розвиток української педагогічної науки у ХХ ст.; визначено ідеї національної системи виховання, школи і педагогіки в період становлення незалежної України у кінці ХХ—початку ХХІ ст.

У пропонованому посібнику відповідно до вимог кредитно-модульної організації освітнього процесу подається тематичний план дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ», основний зміст лекційних і семінарсько-практичних занять. Останні містять питання та завдання теоретичного і практичного характеру, зокрема для обов'язкового самостійного опрацювання в письмовій формі. Наводяться списки рекомендованої літератури: обов'язкової і додаткової, вимоги до модульної контрольної роботи, орієнтовні питання до модульної контрольної роботи, вимоги до заліку, критерії оцінювання знань та умінь аспірантів.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» всі аспіранти зобов'язані неухильно дотримуватися Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти Київського національного лінгвістичного університету (перший (бакалаврський) і другий (магістерський) рівні вищої освіти; денна і заочна форми здобуття освіти. Дотримання академічної доброчесності здобувачів вищої освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; посилення на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Відповідно до чинного законодавства порушенням академічної доброчесності вважається академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання, шахрайство, пропонування чи отримання неправомірної вигоди за оцінювання

результатів успішності завдань освітнього процесу, використання родинних або службових зав'язків за отримання позитивної або вищої оцінки під час проходження будь-якого виду контролю знань.

У разі виявлення факту порушення аспірантом академічної доброчесності безпосередньо під час проходження поточного, модульного і семестрового контролю чи при перескладанні академічної заборгованості науково-педагогічний працівник (екзаменаційна комісія) припиняє проходження здобувачем вищої освіти контролю, йому/їх і всім присутнім у навчальній аудиторії повідомляється про встановлення факту порушення академічної доброчесності, розкривається сутність цього факту.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ: УКРАЇНА І СВІТ»

№ з/п	№ і назва теми (включно із темами, що винесені на самостійне опрацювання)	Кількість годин							
		Денна/вечірня форма				Заочна форма			
		Разом	у тому числі			Разом	у тому числі		
			лекції	семінарські / практичні заняття	самостійна робота		лекції	семінарські / практичні заняття	самостійна робота
<i>Модуль 1</i>									
<i>Змістовий модуль 1. Історія зарубіжної школи і педагогіки</i>									
1.1	Основні теорії виховання. Виховання, школа і зародження педагогічної думки в державах Стародавнього Світу.	20	4	2	14	16	2		14
1.2	Розвиток школи, виховання і педагогічних ідей у середньовічній Європі, в епоху Відродження. Педагогічна система Яна Амоса Коменського.	20	4	2	14	18	1	1	16
1.3	Педагогічна думка у Європі XVII—XVIII ст. Розвиток школи і педагогіки у зарубіжних країнах у XIX ст. Реформаторська педагогіка зарубіжних країн у кінці XIX — XX ст.	18	4	2	12	24	1	1	22
<i>Змістовий модуль 2. Історія української школи і педагогіки</i>									
2.1	Виховання, школа і педагогічна думка Київської Русі. Виникнення й розвиток письма у східних слов'ян. Педагогічна думка Київської Русі. Розвиток шкільництва в Галицько-Волинській державі	16	4	2	10	16	1	1	14
2.2	Розвиток української педагогіки й шкільництва у другій половині XIX — на початку XX ст. Розвиток освіти на Правобережній та Західній Україні. Освіта на територіях підросійської України. Освіта на західноукраїнських землях.	16	4	2	10	16	1	1	14
	Разом годин за модулем 1	90	20	10	60	90	6	4	80
	Усього годин	90	20	10	60	90	6	4	80

ЗМІСТОВІ МОДУЛІ

1. ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ

Тема 1. ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ВИХОВАННЯ

Лекція

Основні теорії виховання. Поняття виховання в історико-педагогічному контексті. Теорії і системи виховання.

Виховання, школа і зародження педагогічної думки в державах Стародавнього Світу. Виховання та освітня практика у країнах Стародавнього Сходу. Перші заклади освіти у Китаї та Індії. Виховання й шкільна освіта в державах Стародавньої Греції: спартанська система виховання, особливості афінської виховної системи. Освіта епохи еллінізму. Зародження педагогічної теорії у філософських ученнях древньогрецьких мислителів.

Виховання, школа і педагогічна думка у Стародавньому Римі. Древньоримська теоретична педагогіка. Ідеї Марка Фабія Квінтіліана.

Семінарсько-практичне заняття №1

Тема: Основні теорії виховання

Опорні поняття: афінська система виховання, виховання, виховна діяльність, історико-педагогічний аналіз, педагогічна думка, спартанська система виховання.

1. Поняття виховання в історико-педагогічному контексті

Практичне завдання:

Проаналізувати визначення поняття «виховання» в педагогічній літературі.

2. Зародження педагогічної думки в державах Стародавнього Світу.

Практичне завдання:

1. Порівняти особливості виховання дітей у Стародавньому Китаї та Індії.
2. Провести аналіз спартанської системи виховання
3. ***Зародження педагогічної теорії у філософських ученнях древньогрецьких мислителів.***

Практичне завдання:

Порівняти педагогічні думки древньогрецьких мислителів.

Самостійна робота :

1. Опрацювання тем на самостійне вивчення:
  - Древньоримська теоретична педагогіка.
  - Педагогічні ідеї Марка Фабія Квінтіліана.
2. Скласти презентацію на тему «Виховання й шкільна освіта в державах Стародавньої Греції»

ЛИТЕРАТУРА

Основна:

1. Зайченко, І. В. (2010). Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово».
2. Кузьмінський, А. І., Омеляненко, В. Л. (2003). Народна педагогіка: світовий досвід. Київ: Знання-Прес.
3. Левківський, М. В. (2011). Історія педагогіки : навч. посіб. 4-те вид. Київ: Центр учб. літ.
4. Любар, О. О., Стельмахович, М. Г., Федоренко, Д. Т. (2003). Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО.
5. Проніков, О. К. (2015). Історія педагогіки: курс лекцій. Київ: Видавничий Дім «Слово».
6. Фіцула, М. М. (2014). Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник. Київ. «Академвидав».

Додаткова:

1. Лавриченко, Н. М. (2000). Педагогіка соціалізації: Європейські абрисы. Київ: ВІРА ІНСАЙТ.
2. Continuing Professional Development for Teachers, working in Early Childhood and School Education. (2013). France. URL: https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/eurydice/content/continuing-professional-development-teachers-workingearly-childhood-and-school-education-25_sl?2nd-language=en

Тема 2. РОЗВИТОК ШКОЛИ, ВИХОВАННЯ І ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ,

Лекція

Розвиток педагогічних ідей у середньовічній Європі. Особливості освітньо-виховної практики та педагогічної думки в епоху середньовіччя. Церковне виховання. Лицарське виховання. Система практичного виховання. Виховання й освіта жінок в епоху середньовіччя. Єзуїтське виховання.

Розвиток університетської освіти у середньовічній Європі. Виникнення перших університетів в Європі. Характеристика освітнього процесу в університетах середньовічної Європи.

Педагогічна система Яна Амоса Коменського. Практична і теоретична діяльність Я. А. Коменського. Формування й основні риси світогляду Я. А. Коменського. Вчення Я. А. Коменського про школу. Класно-урочна система.

Семінарсько-практичне заняття №2

Тема: Розвиток педагогічних ідей у середньовічній Європі

Опорні поняття: епоха середньовіччя, класно-урочна система, педагогічна система Я.-А. Коменського, університет, церковне виховання.

1. Особливості церковного виховання у середньовічній Європі.

Практичне завдання:

Доведіть важливість церковного виховання у середньовічній Європі для суспільного розвитку.

2. Виховання й освіта жінок в епоху середньовіччя.

Практичне завдання:

1. Визначити специфіку освіти жінок в епоху середньовіччя.

3. Педагогічна система Яна Амоса Коменського.

Практичне завдання:

1. Проаналізуйте вчення Яна Амоса Коменського про школу і вчителя.

Самостійна робота:

1. Підготувати презентацію на тему «Розвиток університетської освіти у середньовічній Європі».
2. Скласти анотацію на статтю Лучкевич В. «Спадщина Я.А. Коменського в Україні: літературознавчі студії»

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Зайченко, І. В. (2010). Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово».
2. Кузьмінський, А. І., Омеляненко, В. Л. (2003). Народна педагогіка: світовий досвід. Київ: Знання-Прес.
3. Левківський, М. В. (2011). Історія педагогіки : навч. посіб. 4-те вид. Київ: Центр учб. літ.
4. Любар, О. О., Стельмахович, М. Г., Федоренко, Д.Т . (2003). Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО.
5. Проніков, О.К. (2015). Історія педагогіки: курс лекцій. Київ: Видавничий Дім «Слово»
6. Фіцула, М.М. (2014). Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник. Київ. «Академвидав».

Додаткова:

1. Лавриченко, Н. М. (2000). Педагогіка соціалізації: Європейські абриси. Київ: ВІРА ІНСАЙТ.
2. Лучкевич, В. (2011). Спадщина Я.А. Коменського в Україні: літературознавчі студії. Молодь і ринок. № 3. С. 92-95.

Тема 3. ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА У ЄВРОПІ XVII—XVIII СТОЛІТТЯ.

Лекція

Педагогічна думка у Європі XVII—XVIII ст. Педагогічна думка в епоху Відродження і Реформації. Ідея гармонійного й багатостороннього розвитку особистості дитини. Англійська педагогіка XVII ст. Педагогічна концепція Джона Локка. Французьке просвітництво XVIII ст. Педагогічні ідеї Жан-Жака

Руссо. Народна освіта у країнах Західної Європи XVII—XVIII ст. Моніторіальна система Белл-Ланкастера.

Розвиток школи і педагогіки у зарубіжних країнах у XIX ст. Педагогічні ідеї і діяльність Йогана Генріха Песталоцці. Розвиток філантропізму і неогуманізму у Німеччині. Педагогічна система Фрідріха Вільгельма Адольфа Дістервега.

Реформаторська педагогіка зарубіжних країн у кінці XIX—XX ст. Нові тенденції у педагогічній теорії і практиці зарубіжних країн у кін. XIX – поч. XX ст. Прогресивна педагогіка Російської імперії в XIX—на початку XX ст. Педагогічні погляди П. Лесгафта. Педагогічні погляди С. Шацького.

Семінарсько-практичне заняття №3

Тема: Педагогічна думка у Європі XVII — XX ст.

Опорні поняття: епоха Відродження, народна освіта, неогуманізм, реформаторська педагогіка, філантропізм.

1. Педагогічна думка у Європі XVII—XVIII ст.

Практичне завдання:

1. Проаналізуйте основні етапи розвитку педагогічної думки у Європі XVII—XVIII ст.
2. Розкрийте специфіку англійської педагогіки XVII ст.
- 2. Розвиток школи і педагогіки у зарубіжних країнах у XIX ст.***
- 3. Реформаторська педагогіка зарубіжних країн у кінці XIX — XX ст.***

Практичне завдання:

1. Поясніть на прикладі педагогічні ідеї П. Лесгафта.

Самостійна робота:

Підготуйте реферативні доповіді на теми:

1. Педагогічна концепція Джона Локка.
2. Французьке просвітництво XVIII ст.
3. Педагогічні ідеї Жан-Жака Руссо.
4. Моніторіальна система Белл-Ланкастера.
5. Педагогічна система Фрідріха Вільгельма Адольфа Дістервега.

ЛИТЕРАТУРА

Основна:

1. Зайченко, І. В. (2010). Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово».
2. Кузьмінський, А. І., Омеляненко, В. Л. (2003). Народна педагогіка: світовий досвід. Київ: Знання-Прес.
3. Левківський, М. В. (2011). Історія педагогіки : навч. посіб. 4-те вид. Київ: Центр учб. літ.
4. Любар, О. О., Стельмахович, М. Г., Федоренко, Д. Т. (2003). Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО.
5. Проніков, О. К. (2015). Історія педагогіки: курс лекцій. Київ: Видавничий Дім «Слово»
6. Фіцула, М. М. (2014). Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник. Київ. «Академвидав».

Додаткова:

1. Котун, К. В. (2014). Педагогічна освіта Фінляндії у контексті європейського виміру. (методичні рекомендації). Вид. Ін-ту обдарованої дитини, Київ.
3. Лавриченко, Н.М. (2000). Педагогіка соціалізації: Європейські абрисы. Київ: ВІРА ІНСАЙТ.

2. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ

Тема 4: ПЕДАГОГІЧНА ДУМКА КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ЕПОХИ УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Лекція

Виховання, школа і педагогічна думка Київської Русі. Виховання дітей у східних слов'ян. Виникнення й розвиток письма у східних слов'ян. Розвиток освіти й шкільництва в Київській Русі. Педагогічна думка Київської Русі.

Розвиток шкільництва в Галицько-Волинській державі. Галицько-Волинський літопис.

Розвиток освіти і педагогічної думки в епоху українського Відродження (XVI—перша пол. XVIII ст.). Виникнення і розвиток братських шкіл в Україні. Зародження вищої освіти в Україні. Перші вищі навчальні заклади в Острозі і Києві. Розвиток шкільництва на терені Запорозької Січі.

Семінарсько-практичне заняття №4

Тема: Педагогічна думка Київської Русі.

Опорні поняття: виховання, писемність, східні слов'яне, шкільництво в Київській Русі.

1. Виховання дітей у східних слов'ян.

Практичне завдання:

1. Проаналізуйте особливості виховання у східних слов'ян.
2. Виокремити передумови розвитку освіти й шкільництва в Київській Русі.

2. Розвиток шкільництва в Галицько-Волинській державі.

3. Розвиток освіти і педагогічної думки в епоху українського Відродження.

Практичне завдання:

1. Довести роль братських шкіл в Україні у розвитку педагогічної практики.
2. Яку роль відігравав український національно-визвольний, зокрема козацький, рух у розвитку школи і педагогіки?

Самостійна робота:

Опрацювання тем, винесених на самостійну роботу:

1. Філософсько-педагогічний трактат «Слово про закон і благодать», написаний київським митрополитом Іларіоном між 1037-1050 рр.
2. Виникнення і розвиток братських шкіл в Україні.
3. Розвиток шкільництва на терені Запорозької Січі.
4. Освітня діяльність і педагогічні погляди Григорія Сковороди.

ЛИТЕРАТУРА

Основна:

1. Зайченко, І. В. (2010). Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово».
2. Кузьмінський, А. І., Омеляненко, В. Л. (2003). Народна педагогіка: світовий досвід. Київ: Знання-Прес.
3. Левківський, М. В. (2011). Історія педагогіки : навч. посіб. 4-те вид. Київ: Центр учб. літ.
4. Любар, О. О., Стельмахович, М. Г., Федоренко, Д. Т. (2003). Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО.
5. Проніков, О. К. (2015). Історія педагогіки: курс лекцій. Київ: Видавничий Дім «Слово»
6. Фіцула, М. М. (2014). Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник. Київ. «Академвидав».

Додаткова:

1. Лавриченко, Н.М. (2000). Педагогіка соціалізації: Європейські абрисы. Київ: ВІРА ІНСАЙТ.

Тема 5: РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ Й ШКІЛЬНИЦТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Лекція

Розвиток української педагогіки й шкільництва у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. Розвиток освіти на Правобережній та Західній Україні. Школа і педагогічна думка в Україні ХІХ ст.

Освіта на територіях підросійської України. Положення про початкові народні училища (1864 р.). Статут гімназій і прогімназій (1864 р.). Статут університетів (1863 р.). Початкова освіта для народних мас.

Освіта на західноукраїнських землях. Структура початкових шкіл: парафіяльні, тривіальні і головні. Середня освіта: гімназії та реальні школи. Боротьба українського народу за національну освіту й рідну мову.

Педагогічні ідеї видатних українських педагогів. Педагогічні погляди Юрія Адальбертовича Федьковича. Стан народної освіти у творах Бориса Дмитровича Грінченка. Педагогічна діяльність Михайла Михайловича Коцюбинського. Костянтин Дмитрович Ушинський про національне і загальнолюдське виховання.

Семінарсько-практичне заняття №5

Тема: Розвиток української педагогіки й шкільництва у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст.

Опірні поняття: гімназія, національна освіта, парафіяльна, реальна школа.

- 1. Розвиток освіти на Правобережній та Західній Україні.***
- 2. Освіта на територіях підросійської України.***
- 3. Освіта на західноукраїнських землях.***

Практичне завдання:

1. Проаналізуйте нормативно-правове забезпечення створення й функціонування закладів освіти в Україні у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст.
2. Пояснити, як вплинула на розвиток педагогічних ідей України русифікаторська політика російського царизму у другій половині ХІХ ст.
3. Доведіть як історичний досвід вплинув на сучасні освітні системи в європейських країнах.

Самостійна робота:

1. Опрацювання тем, винесених на самостійну роботу:
  - Педагогічні погляди Юрія Адальбертовича Федьковича.
  - Стан народної освіти у творах Бориса Дмитровича Грінченка.
  - Педагогічна діяльність Михайла Михайловича Коцюбинського.
  - Костянтин Дмитрович Ушинський про національне і загальнолюдське виховання.

2. Скласти творче есе з історії педагогічних ідей України або країн світу.

ЛИТЕРАТУРА

Основна:

1. Зайченко, І. В. (2010). Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово».
2. Кузьмінський, А. І., Омеляненко, В. Л. (2003). Народна педагогіка: світовий досвід. Київ: Знання-Прес.
3. Левківський, М. В. (2011). Історія педагогіки : навч. посіб. 4-те вид. Київ: Центр учб. літ.
4. Любар, О. О., Стельмахович, М. Г., Федоренко, Д. Т. (2003). Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО.
5. Проніков, О. К. (2015). Історія педагогіки: курс лекцій. Київ: Видавничий Дім «Слово»
6. Фіцула, М. М. (2014). Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник. Київ. «Академвидав».

Додаткова:

1. Авшенюк, Н. М. (2015). Тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: монографія. Київ: Інститут обдарованої дитини.
2. Лавриченко, Н.М. (2000). Педагогіка соціалізації: Європейські абрисы. Київ: ВІРА ІНСАЙТ.
3. Маляр, М. (2016). Розвиток шкільництва та мовно-літературної освіти на Закарпатті у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Вип. 2. С. 129-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2016_2_34

СИСТЕМА МОДУЛЬНО-РЕЙТИНГОВОГО КОНТРОЛЮ З ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ: УКРАЇНА І СВІТ» ДЛЯ АСПІРАНТІВ

Контроль результатів навчання аспіранта з дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» здійснюється у формі вхідного, поточного, модульного та підсумкового (семестрового) контролю. Механізм і критерії оцінювання оприлюднюються кафедрою психології, педагогіки і туризму на своєму сайті та інформаційному стенді та доводяться до відома аспірантів до початку навчального року.

Вхідний контроль застосовується як передумова успішної організації вивчення дисципліни. Він дає змогу визначити наявний рівень знань аспірантів і слугує орієнтиром для реалізації індивідуального підходу в процесі викладання дисципліни та визначенні форм організації освітнього процесу і методів навчання.

Поточний контроль успішності аспірантів здійснюється протягом семестру. Під час опанування навчальним матеріалом оцінюється аудиторна, самостійна робота та інші види навчальної діяльності аспіранта. Поточний контроль проводиться на кожному семінарському занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки і практичних навичок аспірантів із зазначеної теми (у тому числі самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на семінарських заняттях.

Поточне оцінювання всіх видів навчальної діяльності аспірантів здійснюється за накопичувальною системою.

Критерії оцінювання аудиторної роботи аспірантів

Рівень активності аспіранта на семінарсько-практичному занятті оцінюється за 10-бальною шкалою:

10 балів – виставляється за повну, ґрунтовну, безпомилкову відповідь з елементами творчості, вияв власного ставлення; за суттєві доповнення до відповідей інших аспірантів, які є свідченням систематичної підготовки магістранта до заняття;

9 балів – виставляється за повну, ґрунтовну, безпомилкову відповідь з елементами творчості, вияв власних суджень; за суттєві доповнення до

відповідей інших аспірантів, які є свідченням систематичної підготовки аспіранта до заняття, однак у відповіді аспірант припускається незначних помилок;

8 балів – виставляється за наявності переважно повної і ґрунтовної відповіді, допущені неточності не мають суттєвого значення. Доповнення є свідченням систематичної підготовки аспіранта, але виявляють репродуктивні знання, а не узагальнення, власні судження тощо;

7 балів – аспірант знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями, вміє робити висновки, однак припускається помилок у визначеннях, характеристиках, класифікаціях;

6 балів – виставляється за неповну, неточну відповідь, за доповнення до відповідей інших аспірантів, які є здебільшого фрагментарними, не містять елементів самостійності, творчості;

5 балів – виставляється за фрагментарну відповідь, за уміння розв'язувати завдання виключно за зразком;

4 бали – виставляється за схематичну відповідь з грубими помилками, наявні прогалини у знаннях;

3 бали – за відповідь, що демонструє початкові уявлення аспіранта про і менше предмет вивчення.

У випадку, якщо аспірант не відвідав хоча б одне семінарсько-практичне заняття, він не допускається до заліку, якщо пропущене (пропущені) заняття не відпрацьовані.

Якщо аспірант не відвідав жодне семінарсько-практичне заняття модуля, йому виставляється 0 балів.

Критерії оцінки письмових практичних завдань з позааудиторної самостійної роботи

Письмові практичні завдання оцінюються за 10-бальною шкалою:

10 балів – виставляється за бездоганне виконання практичного завдання, самостійність висновків, вияв творчості, вміння висловити і обґрунтувати власну точку зору на проблему, що розглядається;

9 балів – виставляється за бездоганне виконання практичного завдання, самостійність висновків, вияв творчості, вміння висловити і обґрунтувати власну точку зору на проблему, що розглядається, однак допущені стилістичні та граматичні помилки;

8 балів – виставляється за ґрунтовну, повну відповідь, але вона містить певні неточності та є недостатньо самостійною в обґрунтуванні висновків;

7 балів – виставляється за ґрунтовну, повну відповідь, але вона містить певні неточності та є недостатньо самостійною в обґрунтуванні висновків, матеріал відповіді недостатньо структурований, допущені стилістичні та граматичні помилки;

6 балів – виставляється за умови розкриття завдання, але неповну, неточну відповідь, за продемонстрований недостатній рівень (або відсутність) логічності, обґрунтованості, самостійності, творчого підходу у вирішенні проблеми;

5 балів – виставляється за умови розкриття завдання, але неповну, неточну відповідь, за продемонстрований низький рівень (або відсутність) логічності, обґрунтованості, самостійності, творчого підходу у вирішенні проблеми; за низький рівень умінь виокремлювати основну і додаткову інформацію; допущені фактичні, граматичні та стилістичні помилки;

4 бали – виставляється за допущення грубих помилок, за поверховість, фрагментарність відповіді, несамостійність висновків;

3 бали – виставляється за елементарну або несамостійну відповідь і менше (завдання списане), велику кількість фактичних, граматичних, стилістичних помилок.

Після закінчення вивчення курсу виводиться середнє значення оцінок, отриманих аспірантом за виконання кожної теми модуля.

Якщо аспірант не виконав жодного із завдань позааудиторної самостійної роботи, йому виставляється 0 балів.

Система оцінювання результатів навчання аспірантів з дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ»

Види навчальної діяльності аспіранта	Аудиторна навчальна робота аспіранта					Самостійна навчальна робота аспіранта		Модульна контрольна робота
	Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Творчі есе з історії педагогічних ідей України або країн світу	Анотації на статті	
Максимальна кількість балів	5	5	5	5	5	15	10	50

Модульний контроль. Семестровому контролю з навчальної дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» передуює написання аспірантами модульної контрольної роботи.

Вимоги до МКР: обсяг – до 5 сторінок друкованого тексту (до 10 тис. знаків), термін виконання – 5 календарних днів.

Виконана модульна контрольна робота має містити такі складові:

- теоретичну частину (обґрунтування актуальності, визначення суті та особливостей запропонованої до вивчення проблеми);
- прикладну, що полягає в характеристиці конкретних шляхів реалізації запропонованих ідей у практику освітнього процесу закладу освіти;
- список використаної літератури (мінімум п'ять джерел), обов'язкове посилання на використані джерела в тексті роботи.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи з дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ»

Модульна контрольна робота включає 2 завдання, з яких кожне оцінюється за наступними критеріями. Відповідь на кожне завдання модульної контрольної роботи оцінюється за 25-бальною шкалою.

23-25 балів виставляються за вичерпну, змістовну, логічну та послідовну за викладом відповідь, що містить самостійні судження та демонструє здатність творчого розв'язання завдання.

18-22 бали виставляються за умови, що відповідь правильна, повна, змістовна, послідовна, але містить незначні помилки у викладі теоретичного матеріалу і практичного розв'язання проблеми, рівень самостійності суджень недостатній.

15-17 балів виставляються за умови, що відповідь неповна, схематична, є неточності і помилки в розкритті проблеми, рівень самостійності суджень недостатній.

14 балів і менше виставляється за умови відсутності вичерпаної відповіді на питання, наявності значної кількості недоліків і фактологічних помилок, що свідчить про поверховість знань аспіранта.

Виконане завдання має включати такі складники: обґрунтування актуальності, викладення змісту, висновки.

Максимальна кількість балів за виконану МКР становить 50.

Оцінка за модульну контрольну роботу виставляється з урахуванням захисту аспірантом виконаного завдання під час семінарсько-практичного заняття за відповідною темою.

Максимальний рейтинг аспіранта за модуль становить 100 балів.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Виникнення освіти та виховання в світовій суспільній цивілізації. Епоха Античності та Середньовіччя.
2. Західноєвропейська педагогіка кінця XVI – кінця XIX ст.
3. Українська школа і педагогіка у II пол. XVIII – XIX ст.
4. Особливості освітнього розвитку Західноєвропейських країн та України в XX на початку XXI ст.
5. Освіта України в епохи Відродження та Просвітництва (XVI–XVIII ст.).
6. Ідеї виховання, освіти та педагогічна думка давніх слов'ян та періоду Київської Русі.
7. Школа і педагогічна думка в Україні XIX ст.
8. В. О. Сухомлинський про єдність школи, сім'ї і громадськості у вихованні підростаючого покоління.
9. Методи навчання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.
10. Проблеми природовідповідності виховання в творчості Г.С. Сковороди.
11. Освітня діяльність і педагогічні погляди Григорія Сковороди.
12. Школа і освіта Запорізької Січі як колыска і джерело народної педагогіки.
13. Проблема поєднання навчання з трудовим вихованням і продуктивною працею учнів в історії школи і педагогічної думки.
14. Відродження Вальдорфської школи в сучасних альтернативних освітніх закладах.
15. Університетська освіта України в XIX ст.
16. Педагогічна діяльність А.С. Макаренка в умовах радянської освітньо-виховної системи.
17. Сучасні освітні системи в різних країнах світу.
18. Сучасні ідеї освіти незалежної України та їх порівняння з досвідом зарубіжних країн.
19. Світогляд і педагогічна діяльність Й.Г. Песталоцці.

20. Песталоцціанство в країнах Європи.
21. К. Д. Ушинський про національне і загальнолюдське виховання.
22. Педагогічна спадщина К. Д. Ушинського: принцип народності виховання, розробка національної системи виховання.
23. Історія розвитку Львівського університету.
24. Історія створення Київсько-Могилянської академії.
25. Традиції козацької педагогіки.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Вивчення навчальної дисципліни «Історія педагогічних ідей: Україна і світ» завершується складанням заліку. Підсумковий (семестровий) контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання аспірантів на завершальному етапі вивчення дисципліни.

Аспірант вважається допущеним до семестрового контролю, якщо він виконав усі види робіт, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.

Незалежно від форми здобуття третього рівня вищої освіти (очної (денної і вечірньої) і заочної) аспіранти зобов'язані відвідувати аудиторні заняття і проходити всі форми поточного та підсумкового контролю, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.

У разі неможливості аспірантам заочної форми здобуття освіти відвідувати всі аудиторні заняття з об'єктивних причин, вони складають індивідуальний графік відвідувань (не менше 50%), а решту завдань виконують дистанційно. Аспіранти погоджують цей графік із викладачем і відділом науково-дослідної роботи. Графік повинен бути затверджений проректором з наукової роботи.

Якщо аспіранти денної форми здобуття вищої освіти через поважні причини (хвороба, надзвичайні сімейні обставини тощо) не можуть відвідувати певну кількість аудиторних занять, вони мають їх відпрацювати. Процедура та форми терміни відпрацювання аспірантами денної форми здобуття освіти пропущених занять із навчальної дисципліни визначає кафедра психології,

педагогіки і фізичного виховання і доводить до відома аспірантів конкретні графіки відпрацювання пропущених занять з дисципліни і критерії оцінювання.

Залік з курсу «Історія педагогічних ідей: Україна і світ»

Метою заліку є перевірка рівня успішності засвоєння аспірантами теоретичних основ курсу та оволодіння ними практичними вміннями організації власної педагогічної діяльності.

Максимальний семестровий рейтинговий бал аспіранта становить **100 балів**. Підсумкова оцінка «**зараховано**» та оцінка за шкалою ЄКТС є сумою семестрового рейтингового бала та бала за МКР і виставляється так:

90 – 100 балів – A	} « зараховано »
82 – 89 балів – B	
75 – 81 бал – C	
66 – 74 бали – D	
60 – 65 балів – E	

Усі аспіранти, які мають з навчальної дисципліни семестровий рейтинговий бал **60 і більше**, отримують оцінку про залік «**зараховано**» і відповідно до набраних балів – оцінку за шкалою ЄКТС без складання заліку.

Аспіранти, які мають семестровий рейтинговий бал з дисципліни **59 балів і менше**, складають залік і в разі успішного складання, їм виставляється оцінка «**зараховано**» в національній шкалі, а в шкалі ЄКТС – **E** та бал **60**.

Оцінка «**зараховано**» виставляється за знання загальних основ освітнього менеджменту, теоретичних основ управління освітою, обов'язкової літератури; виконання усіх письмових самостійних завдань, визначених у планах семінарсько-практичних занять, та вміння розв'язувати практичні завдання навчально-виховного процесу у вищій школі, а також виконання завдання МКР.

Оцінка «**не зараховано**» виставляється аспірантом, які не виконали обов'язкових письмових самостійних завдань, не виявили ґрунтовних знань з предмета, лише поверхово обізнані з обов'язковою літературою з курсу; не оволоділи вміннями розв'язувати практичні завдання, що виникають в освітньому та виховному процесі у закладі вищої освіти; не дали вичерпної відповіді на основні та додаткові запитання викладача. При отриманні оцінки «**не**

зараховано» рейтинговий бал аспіранта з дисципліни та оцінка за шкалою ЄКТС виставляється так: **59 балів і менше – FX – «не зараховано»**.

Якщо аспірант на заліку отримав підсумкову оцінку з дисципліни за національною шкалою “не зараховано”, то, крім цієї оцінки, у відомості обліку успішності йому незалежно від набраного семестрового рейтингового балу виставляється оцінка FX за шкалою ЄКТС і 0 балів за 100-бальною шкалою.

На заліку у графі відомості обліку успішності “Відмітка про залік” викладач виставляє:

- оцінку за залік за національною шкалою (“зараховано”);
- кількість балів, що відповідає підсумковому рейтинговому балу аспіранта з навчальної дисципліни (кількість балів за 100-бальною шкалою);
- оцінку за шкалою ЄКТС (A, B, C, D, E).

В Індивідуальний навчальний план аспірант записує точну назву дисципліни (аббревіатури не допускаються), кількість годин і кредитів, підсумкову оцінку з дисципліни за національною шкалою, кількість балів за 100-бальною шкалою і оцінку за шкалою ЄКТС.

СПИСОК ОBOB'ЯЗKОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ДИСЦІПЛІНИ

1. Нормативні документи в галузі освітнього менеджменту

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/paran186#n186>
3. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013). Указ Президента України від 25.06.2013 №344. Офіційний вісник України. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>

2. Педагогічні праці

1. Авшенюк, Н. М. (2015). Тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: монографія. Київ: Інститут обдарованої дитини.
2. Зайченко, І. В. (2010). Історія педагогіки. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки. Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово».
3. Кузьмінський, А. І., Омеляненко, В. Л. (2003). Народна педагогіка: світовий досвід. Київ: Знання-Прес.
4. Котун, К. В. (2014). Педагогічна освіта Фінляндії у контексті європейського виміру. (методичні рекомендації). Вид. Ін-ту обдарованої дитини, Київ.
5. Лавриченко, Н.М. (2000). Педагогіка соціалізації: Європейські абриси. Київ: ВІРА ІНСАЙТ.
6. Левківський, М. В. (2011). Історія педагогіки : навч. посіб. 4-те вид. Київ: Центр учб. літ.
7. Любар, О. О., Стельмахович, М. Г., Федоренко, Д. Т. (2003). Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО.
8. Лучкевич, В. (2011). Спадщина Я.А. Коменського в Україні: літературознавчі студії. Молодь і ринок. № 3. С. 92-95.

9. Маляр, М. (2016). Розвиток шкільництва та мовно-літературної освіти на Закарпатті у другій половині XIX – на початку XX століть. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Вип. 2. С. 129-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2016_2_34

10. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі: монографія / авт. кол.: Н.М. Авшенюк, В. О. Кудін, О. І. Огієнко та ін. (2011). Київ : Педагогічна думка.

11. Проніков, О. К. (2015). Історія педагогіки: курс лекцій. Київ: Видавничий Дім «Слово»

12. Фіцула, М. М. (2014). Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник. Київ. «Академвидав».

3. Зарубіжна література

1. Continuing Professional Development for Teachers, working in Early Childhood and School Education. (2013). France. URL: https://eacea.ec.europa.eu/nationalpolicies/eurydice/content/continuing-professional-development-teachers-workingearly-childhood-and-school-education-25_sl?2nd-language=en

2. Singapore Ministry of Education (2018). Education System. URL: <https://www.moe.gov.sg/education/education-system>

4. Інформаційні ресурси

1. Освітня політика. Портал громадських експертів. URL: <http://education-ua.org/ua/porivnyalna-pedagogika>